

Машак С. О.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та практичної психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Дилин С. М.

*магістр психології
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

МОТИВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ДОРОСИХ ОСІБ, ЩО ЗДОБУВАЮТЬ ОСВІТУ ПСИХОЛОГА

MOTIVATION TENDENCIES IN ADULTS PURCHASING PSYCHOLOGIST EDUCATION

У статті подано результати емпіричного вивчення мотиваційних тенденцій осіб, що здобувають психологічну освіту. Це – прагнення до безперервного саморозвитку, реалізації свого потенціалу та наявність цілей і відчуття свідомості життя, позитивне ставлення до себе та свого минулого. вивчення психології та здобуття професії психолога у дорослому віці є дуже часто усвідомленим мотивом. Доросла особа усвідомлює та інтуїтивно відчуває, що знання з психології можуть допомогти у вирішенні низки життєвих проблем, особистого розвитку та саморозвитку, покращити матеріальний добробут. Тому, мотивації змін у дорослих, які вивчають психологію є важливою соціально-психологічною проблемою. Її переосмислення дозволить не тільки визначити фактори, що впливають на готовність дорослих осіб до змін та активну участь у житті суспільства, але й внесе зміни у професійну підготовку майбутнього психолога. Спеціаліста, який вміє нестандартно мислити, знаходити оптимальні рішення, аналізувати, рефлексувати, діяти, спираючись не лише на життєві знання, але професійні. Із зростанням показника, який характерний для емоційно зрілих, незалежних, активних та самостійних осіб зростають показники позитивних відносин з іншими, здатність виконувати вимоги повсякденного життя, особистісного зростання, цілей у житті та позитивного сприймання себе. Показники особистісного зростання пов'язані із рівнем наполегливості і самовладання, а із зростанням показника наполегливості, зростає і показник рівня мотивації і навпаки. У дорослих, що вивчають психологію, лише частково висока мотивація, вони позитивно оцінюють своє минуле, є емпатійними, наполегливими, мають бажання проявляти турботу про інших та мотиви особистісного зростання, самовдосконалення. Встановлено, що чим вищий рівень мотивації, тим вищі показники здатності виконувати вимоги повсякденного життя, особистісного зростання, наявності цілей у житті та позитивного відношення до себе і свого минулого. Проте, є особи, не схильні докладати зусиль та пасивно ставляться до життя, а у інших може виникати надмірна самокритичність, через, що вони втрачають віру в те, що можуть добитись бажаного.

Переважає більшість студентів-психологів, є вольовими, наполегливими та емоційно стійкими. У них близькі, довірливі стосунки з оточуючими, вони здатні протистояти соціальному тиску, ефективно використовувати різні життєві обставини, прагнуть безперервного розвитку, мають чіткі цілі у житті та позитивне відношення до себе.

Ключові слова: мотивація, мотив, потреба, активність, психолог, дорослість, активність.

The article presents the results of an empirical study of the motivational tendencies of persons receiving psychological education. This is the desire for continuous self-development, the realization of one's potential and the presence of goals and a sense of life consciousness, a positive attitude towards oneself and one's past. Studying psychology and becoming a psychologist as an adult is a very often realized motive. An adult realizes and intuitively feels that knowledge of psychology can help solve a number of life problems, personal development and self-development, and improve material well-being. Therefore, motivations for change in adults studying psychology is an important social-psychological problem. Its rethinking will allow not only to determine the factors affecting the readiness of adults to change and active participation in society, but also to introduce changes in the professional training of future psychologists. A specialist who knows how to think outside the box, find optimal solutions, analyze, reflect, act, relying not only on life knowledge, but professional knowledge. With the growth of the indicator, which is characteristic of emotionally mature, independent, active and independent persons, the indicators of positive relations with others, the ability to fulfill the requirements of everyday life, personal growth, goals in life and positive self-perception increase.

Indicators of personal growth are related to the level of perseverance and self-control, and with the growth of the indicator of perseverance, the indicator of the level of motivation also increases and vice versa. Adults studying psychology have only partly high motivation, they positively evaluate their past, are empathetic, persistent, have a desire to show concern for others and motives for personal growth and self-improvement. It was established that the higher the level of motivation, the higher the indicators of the ability to fulfill the requirements of everyday life, personal growth, the presence of goals in life and a positive attitude towards oneself and one's past. However, there are individuals who are not inclined to make efforts and have a passive attitude to life, and others may be overly self-critical, due to which they lose faith in the fact that they can achieve what they want. The vast majority of psychology students are strong-willed, persistent and emotionally stable. They have close, trusting relationships with others, they are able to resist social pressure, effectively use various life circumstances, strive for continuous development, have clear goals in life and a positive attitude towards themselves.

Key words: motivation, motive, need, psychologist, adulthood, activity.

Вступ. Мотивація до змін у дорослих осіб в особистісному та професійному вимірах є необхідною складовою якісного життєтворення і життєдіяльності. Подійний план життя змушує дорослу людину адаптуватися до нових викликів в різних сферах професійної діяльності. Яскравим підтвердженням цьому є наслідки військових дій в Україні. Зовнішні та внутрішні переселенці змушені покинути житло, переїздити в чужу країну, вивчати іноземну мову, отримувати нову професію та досвід життя часто у некомфортних умовах. Значна частина українського населення та зовнішніх переселенців потребують психологічної допомоги та підтримки. З огляду на це, вивчення психології та здобуття професії психолога у дорослому віці є дуже часто усвідомленим мотивом. Доросла особа усвідомлює та інтуїтивно відчуває, що знання з психології можуть допомогти у вирішенні низки життєвих проблем, особистого розвитку та саморозвитку, покращити матеріальний добробут. Тому мотивації змін у дорослих, які вивчають психологію, є важливою соціально-психологічною проблемою. Її переосмислення дозволить не тільки визначити фактори, що впливають на готовність дорослих осіб до змін та активну участь у житті суспільства, але й внесе зміни у професійну підготовку майбутнього психолога. Спеціаліста, який вміє нестандартно мислити, знаходити оптимальні рішення, аналізувати, рефлексувати, діяти, спираючись не лише на життєві знання, але професійні. У царині психології досліджень мотиваційних тенденцій розвитку спеціалістів достатньо. Проте існує необхідність поглиблення емпіричних знань у нових реаліях життя українців вдома та за межами України.

Мета статті – вивчити та описати мотиви вивчення психології у дорослому віці для здобуття професії психолога.

Виклад основного матеріалу. Мотивація як внутрішній процес, спонукає людину до певної поведінки і є основою ефективної професійної діяльності. Мотив як збуджувальний стимул, пов'язаний з іншими компонентами діяльності, а в першочергово – з потребою. Термін «мотивація» позначає сукупність потреб, мотивів, установок, диспозицій, намірів, усвідомлених та неусвідомлених мотивів, що спонукають активність особи та визначають процесу, який стимулює та підтримує поведінкову активність. Мотивація – це сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку людини, визначають спрямованість її активності. Слід зауважити, що у психології представлено велику кількість мотиваційних теорій, описано термінологію «потреби» та «мотивація», запропоновано наукові підходи до вивчення мотивації та засобів її підвищення. Вони у різних планах дозволяють зрозуміти процес мотивації та спонукань. Мотивація – це стан, що визначає міру активності та спрямованості дій людини в конкретній ситуації; спонуки, що викликають активність організму і визначають його спрямованість причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їх початок, спрямованість і активність.

Узагальнюючи загально наукові підходи, ми розглядаємо мотивацію як процес спонукання особи до ефективної діяльності для досягнення цілей, шляхом задоволення потреб. У основі стимулювання лежить взаємодія зовнішніх умов і внутрішніх характеристик особи [9, с. 1].

На даний час існує декілька різних, але достатньо обґрунтованих теорій мотивації, які вчені поділити на три групи: первинні, що базуються на історичному досвіді поведінки людини в процесі праці, змістові, що відображають зміст потреб та процесуальні, що вивчають процес винагородження. Змістові теорії мотивації ґрунтуються на формуванні, аналізі, виявленні структури мотивів і потреб працівника та пропонують ієрархічну класифікацію мотивів, зокрема теорія потреб А. Маслоу; теорія двох факторів Ф. Герцберга; теорія потреб Д. МакКлелланда. Абрахам Маслоу всі потреби розташував в строгій ієрархічній послідовності у вигляді піраміди, в основі якої лежать первинні потреби, а вершиною є вторинні. Потреби реалізуються у висхідному порядку – від потреб нижчих рівнів до потреб вищих рівнів [7, с. 207]. Іноді її критикують. Проте для глибшого розуміння мотиваційних тенденцій дорослих осіб вона дієва.

Дорослий вік людини – це період продовження розвитку особистості людини та досягнення розквіту її потенцій і можливостей. Саме в цей період людина досягає розуміння відповідальності як за власне життя, власні рішення, власні дії та вчинки, так і за долю близьких людей. Доросла людина постає перед необхідністю вирішувати безліч складних соціальних завдань, долати життєві випробування, втрати, колізії професійної кар'єри та особистого життя, які часто є вельми болісними, але без яких неможливо уявити подальший розвиток.

Важливим показником дорослішання є зрілість людини. К. Горні визначає здатність позитивно змінюватися впродовж дорослості: особистість людини може змінюватися, впливу піддається не тільки маленька дитина. Всі ми до тих пір, поки живі, зберігаємо здатність до змін, навіть до фундаментальних змін. Ця віра підтверджена досвідом» [1, с. 291–293].

Потреба в навчанні людини є усвідомлюваною чи неусвідомлюваною пізнавальною потребою в набутті досвіду, знань, навичок і вмінь. Вона залишається актуальною впродовж усього життя і задовольняється в процесі навчання як спільної діяльності тих, хто вчить (суб'єкти навчання) і тих, хто навчається (об'єкти навчання) [9, с. 86].

Отже, розглянемо детальніше особливості мотивації до навчання у дорослому віці. Внаслідок аналізу публікацій та досліджень можна визначити освітні мотиви, що найчастіше зустрічаються у цьому періоді. Це, зокрема, мотив отримання схвалення і прагнення до прийняття, що має виражений зовнішній характер. Він властивий людям, які здебільшого у своїй діяльності звикли орієнтуватися на думку інших людей – керівництва, колег тощо. Вони ініціюють навчання, щоб отримати визнання і схвалення, а також мати можливість кар'єрного

зростання та покращення свого матеріального становища [9, с. 92].

Стосовно професійної переорієнтації дорослих людей, то цікавим є той факт, що на Заході контингент людей, що здобувають другу освіту – це, в першу чергу, особи, які розширюють свою професійну кваліфікацію, а також безробітні та мігранти. В Україні – це, навпаки, особи з досить високим соціальним статусом, фінансовими можливостями та рівнем освіти, які або підвищують свою кваліфікацію, або знаходяться у пошуку власних меж самореалізації [5, с. 53]. Особливості мотивів вибору професії психолога, можна звести до трьох основних комплексів:

1. Інтерес. Професійні інтереси психологів можна поділити на дві основні групи: безпосередні інтереси, які виникають на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності; опосередковані інтереси, зумовлені деякими організаційними, соціальними й іншими характеристиками професії.

2. Обов'язок. Можна виділити 5 основних груп мотивів обов'язку: відповідальність стосовно повсякденних професійних обов'язків і вимог; прагнення до вдосконалення майстерності у вибраній справі; новаторство у праці та її організації; загальногромадянські та загальноальтруїстичні прагнення.

3. Самооцінка професійної придатності. Процес формування самооцінки професійної придатності відбувається нерівномірно, і це може виражатись у такому протиріччі: або особистості не вдається співвіднести властивості професії зі своїми особистими якостями (дефіцит самопізнання), або особистості важко визначити правильність професійного вибору (дефіцит професійної інформації). З віком зміст самооцінки поступово збагачується, але ці зміни не є процесом, який розвивається послідовно та інтенсивно [2, с. 122]. У контексті підготовки психологів в умовах післядипломної освіти Інжиєвська Л. розглядає той варіант життєвого результату, коли людина через свою незадоволеність у професійній сфері починає новий пошук себе. Зміна професії може бути пов'язана із внутрішньоособистісним конфліктом, зміною цілісного образу «Я-концепції» або окремих його компонентів, зовнішнім проявом особистісних зрушень, що відбуваються на рубежі десятиліть і наближають суб'єкта до стану особистісної зрілості. Сформованість мотиваційної сфери, впорядкованість ієрархії цінностей, включеність механізмів емоційно-вольової регуляції в систему діяльності та поведінки, характерне для зрілої особистості, сприяють формуванню особистісного змісту пережитої суб'єктом ситуації переорієнтації, допомагаючи модифікувати умови її розвитку. Водночас процес професійної переорієнтації характеризується наявністю внутрішніх суперечностей і труднощів, які, з одного боку, є специфічними залежно від віку досліджуваних, а з іншого – загальними для учасників усіх ситуацій переорієнтації [2, с. 2–3].

За результатами дослідження мотиваційної сфери студентів другої вищої освіти з'ясовано, що здобуття дорослими другої спеціальності у більшості було самостійно прийнятим рішенням з такими осно-

вними мотивами вступу, як необхідність мати освіту відповідну наявній посаді, бажання самореалізації та можливості пошуку нової роботи [8, с. 258–266].

І. Тичина відзначає, що змістове наповнення свідомості особистості категоріями цінностей надає унікального контексту її професійного шляху, розкриваючи особливості ставлення до себе як до суб'єкта професійної діяльності та детермінуючи характер професійних виборів. Відтак в ході аналізу одиничного випадку професійної переорієнтації на психолога у досліджуваній виявлено основний мотив здобуття другої спеціальності – прагнення допомагати людям [10, с. 145–149].

Цікаво, що К. Савченко визначає новий показник для кількісної характеристики мотиваційної сфери здобувачів освіти – рівень актуалізації особистісних мотивів, який розраховується як частка актуалізованих мотивів у загальній кількості мотивів [8, с. 255]. Запропонований ним метод щодо порівняння результатів в уніфікованій формі приведення даних до 5-рівневої шкали, що відповідає піраміді потреб А. Маслоу, дозволив виявити особливості особистісної мотивації в процесі здобуття першої та другої вищої освіти. Зокрема, здобувачі другої спеціальності домінуючим мають пізнавальний мотив (5 рівень піраміди), натомість здобувачі першої – мотив професійного зростання (4 рівень) [8, с. 215–223]. Встановлено, що мотивація до змін у дорослих, які вивчають психологію і мають бажання змінити професію є складним процесом, який залежить від взаємодії особистих і ситуативних факторів. На основі теоретичного аналізу виділено основні фактори мотивації до змін у дорослих: персональні особистісні: потреба в самоактуалізації, потреба в повазі, потреба в приналежності, потреба в владі, потреба в досягненні успіху, ситуативні – наявність позитивного досвіду змін, підтримки з боку інших людей, можливості для навчання і розвитку, наявність стимулів для змін. До особистих факторів, які мотивують дорослих до змін, відносяться прагнення до самоактуалізації.

База дослідження: 40 магістрів Національного університету «Львівська політехніка» та 10 студентів Інституту Позитивної Психотерапії м. Київ. Вік досліджуваних – 30–55 р., з них 49 осіб жіночої статі, 1 особа чоловічої статі (табл. 1).

Нами виявлено, що дорослі, які вивчають психологію, прагнуть до розвитку своїх особистісних якостей і реалізації потенціалу. Навчання психології дає їм можливість зрозуміти себе і інших людей, а також розвивати свої навички і компетенції. Вони хочуть бути поважними і цінними членами суспільства.

Навчання психології дає змогу отримати знання і навички, які будуть корисні в їхній професійній діяльності та особистому житті. Вони хочуть бути частиною спільноти людей, які поділяють їхні інтереси. Навчання психології дає їм можливість спілкуватися з іншими людьми, які цікавляться психологією і створювати міцні соціальні зв'язки. Вони хочуть мати вплив на інших людей і змінювати світ.

Навчання психології дає можливість зрозуміти людську поведінку і використовувати ці знання для вирішення соціальних проблем. Дорослі, які вивчають психологію, хочуть досягти успіху у своїй освіті і професійній діяльності. Така діяльність дає їм можливість розвивати свої професійні навички і компетенції, які будуть необхідні для досягнення успіху у новій професії – «психолог».

Для дослідження тенденцій мотивації здобувачів другої вищої освіти за спеціальністю «Психологія» було створено Гугл-форму, яка містила запитання із трьох опитувальників («Діагностика мотивації до успіху Т. Елерс», «Опитувальник шкали благополуччя К. Ріфф», «Вольова саморегуляція А. В. Зверькова і Е. В. Ейдмана»). Учасники дослідження ознайомлені із особливостями проходження опитування та правилом дотримання конфіденційності.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за статтю

Стать	Частота	Відсоткове значення
Жінка	49	97,5
Чоловік	1	2,5
Всього	50	100

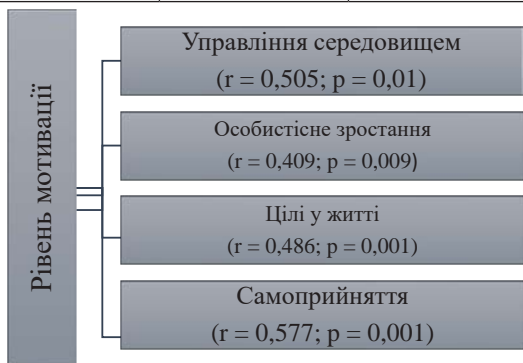

Рис. 1. Кореляційна плеяда рівня мотивації

За результатами дослідження мотивації до успіху за методикою Т. Елерса було встановлено, що 32% досліджуваних осіб мають помірно високий рівень мотивації, вони прагнуть до досягнення успіху і готові ризикувати, орієнтуються на власні сили, гнучко і наполегливо добиваються мети. 55% респондентів демонструють середній рівень мотивації. Вони мають всі шанси на досягнення успіху, проте їм може знадобитися більше часу і зусиль, порівняно із іншою частиною учасників із помірно високим рівнем мотивації. 8% учасники з низьким рівнем мотивації (особи не прагнуть досягти перемоги та не хочуть докладати зусиль. 5% респондентів із занадто високим рівнем мотивації, а це може спричинити надмірну самокритичність та втрату віри в те, що успіх можливий.

Аналізуючи результати дослідження вольового самоконтролю за методикою А. В. Зверькова

та Є. В. Ейдмана, бачимо, що переважна більшість (шкала В – 77%, субшкала Н – 80%, субшкала С – 72%) учасників мають високу величину індексу за показниками загального самоконтролю, наполегливості та самовладання. А отже, ці учасники мають високий рівень оволодіння власною поведінкою в різних ситуаціях, здатні свідомо управляти своїми діями, станами і мотивами. Такі показники характерні для осіб емоційно зрілих, активних, незалежних і самостійних. Також властивий для них внутрішній спокій, впевненість в собі звільняє від страху перед невідомістю і підвищує готовність до сприйняття нового.

Аналізуючи середні значення отриманих показників по 6 факторах психологічного благополуччя (методика К. Ріфф): у більшості учасників домінує середній, ближче до високого та високий показник у всіх шкалах (позитивні відносини з іншими – 12% і 80%, автономність – 70% і 22%, управління середовищем – 20% і 75%, особистісне зростання – 7% і 85%, цілі в житті – 13% і 82%, самоприйняття – 20% і 75%).

Висновки. Отже, мотиваційні тенденції осіб, що здобувають психологічну освіту: прагнення до безперервного саморозвитку, реалізації свого потенціалу та наявність цілей і відчуття свідомого життя, позитивне ставлення до себе та свого минулого. Із зростанням показника, який характерний для емоційно зрілих, незалежних, активних та самостійних осіб, зростають показники позитивних відносин з іншими, здатність виконувати вимоги повсякденного життя, особистісного зростання, мети у житті та позитивного самоприйняття. Показники особистісного зростання пов'язані із рівнем наполегливості і самовладання, а із зростанням показника наполегливості, зростає і показник рівня мотивації. У дорослих, що вивчають психологію, лише частково висока мотивація, вони позитивно оцінюють своє минуле, є емпатійними, наполегливими, мають бажання проявляти турботу про інших, домінують мотиви особистісного зростання, самовдосконалення. Встановлено, що чим вищий рівень мотивації, тим вищі показники здатності виконувати вимоги повсякденного життя, особистісного зростання, наявності цілей у житті та позитивного відношення до себе і свого минулого. Проте, є особи, не схильні докладати зусиль та пасивно ставляться до життя, а у інших може виникати надмірна самокритичність, через, що вони втрачають віру в те, що можуть добитись бажаного.

Переважна більшість студентів-психологів, є вольовими, наполегливими та емоційно стійкими. У них близькі, довірливі стосунки з оточуючими, вони здатні протистояти соціальному тиску, ефективно використовувати різні життєві обставини, прагнуть безперервного розвитку, мають чіткі цілі у житті та позитивне відношення до себе.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у порівняльному дослідженні мотиваційних тенденцій дорослих ранньої та середньої дорослості у кризових умовах життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артюшина М. В., Журавська Л. М., Колесніченко Л. А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навч. посіб. Київ, 2008. С. 291–293.
2. Інжиєвська Л. Професійно-особистісні особливості підготовки психологів в умовах післядипломної освіти. Післядипломна освіта в Україні. 2016. № 1. С. 2–3.
3. Мишко Н. М. Особливості розвитку мотиваційно-ціннісної сфери майбутнього психолога у процесі здобуття другої вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Харків, 2016. 21 с.
4. Мишко Н. М. Теоретичні аспекти розвитку готовності дорослої особистості до нової професії психолога. Етнічна самосвідомість та міжетнічна взаємодія в сучасному світі: збірник наукових праць за ред. С. Б. Кузікової, І. М. Щербакової, Н. О. Пасічник. Суми, 2016. С. 53–56.
5. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг. Навчальний посібник. Київ 2012. 207 с.
6. Одінцова В. М. Особливості мотивів вибору професії психолога. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки.* 2017. Вип. 3 Том 1. 122 с.
7. Пророк Н. В., Психологічна діагностика мотивації особистості навчання в умовах інформаційного суспільства. Монографія. Київ, 2020. 86, 92 с.
8. Савченко К. Взаємозв'язок показника мотивації успіху й рівня актуалізації особистісних мотивів у студентів і слухачів, що здобувають другу вищу освіту. *Психологія особистості.* 2013. № 1 (4). С. 255–262.
9. Слободянюк О. Е. Теорії мотивації Вінницький національний технічний університет, 2020. С. 1–4.
10. Тичина І. М. Дослідження ціннісних детермінант професійної переорієнтації. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Ціннісні парадигми освіти в контексті євроінтеграції». Харків, 2005. С. 145–149 с.
11. Шанскова Т. І. Мотиваційна орієнтація студентів гуманітарних спеціальностей щодо здобуття другої вищої освіти. *Педагогічний процес: теорія і практика: Збірник наукових праць.* 2010. Вип. 2 (3). С. 258–266 с.